

שבעים פנים לתורה¹, ובבית מדרשו של רבי ישמעאל² למדו: "וכפטיש יפוצץ סלע³ מה פטיש זה מתחלק⁴ לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים". כלומר לא רק התורה (הסלע) מתחלקת לשבעים פנים גם דרכי הלומדים (הפטיש) מתחלקים לכמה אנפין. יש הלומדים על פי "הסדר", מקרא, משנה ורק אחר כך גמרא⁵, ויש הלומדים על פי הענין, מראשיתו (הפסוק) ועד סופו (הלכה). יש המקיפים את כל הראשונים (והאחרונים) על אתר, מסכמים ומנסחים את ההבדלים, ויש הצועדים בבטחה - להלכה⁶. יש הלומדים תורת חוץ לארץ, ויש המקדישים זמנם ומרצם ללימוד תורת ארץ ישראל⁷. שבעים פנים לתורה, ובכל זאת נתייחד לימוד ה-"עיון" בחשיבותו לכל שאר הדרכים.

בחורי ישיבה רבים חושבים כי מספר הראשונים הנלמד הוא ה-"קובע" ללימוד העיון: הלומד עם רש"י (תוספות למחמירים) סיני⁸ הוא, הלומד עם הרשב"א והריטב"א, הרמב"ם והר"ן ואולי קצת מהרש"א ושו"ע - עוקר הריים⁹ הוא. אין זה כך: הבקיאות הוא הלימוד שדגשיו הם הבנת הנקרא, סיכומו וזכירתו. העיון הוא הלימוד המדגיש בנוסף את הניתוח וההבנה, את ה"מדוע" וה"למה".

הבקי הלומד מחלוקת אביי ורבא¹⁰ יסכם את מחלוקתם, ינתח מהיכן למד כל אחד את שיטתו, יחפש נפקא מינה וימשיך הלאה. המעיין ישאל את עצמו מדוע לא אמר אביי כרבא, ולהפך; היש כאן

¹ מדרש אותיות דרבי עקיבא.

² שבת פ"ח ע"ב, סנהדרין ל"ד ע"א.

³ ירמיה כג, כט: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע".

⁴ יעויין בתוספות בסנהדרין ובשבת שם, ובתוספות סוכה נ"ב ע"ב - דלרשב"ם הסלע מתחלק, ולר"ת הפטיש, כלומר לומדי התורה מתחלקים.

⁵ אבות ה, כא, ובפירוש רבי עובדיה מברטנורא - שלומד מקרא חמש שנים, וחמש שנים משנה, וחמש שנים גמרא. דאמר מר (חולין כ"ד ע"א) כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה.

⁶ רש"י, תוספות, ר"ן, רא"ש, ב"י ושו"ע: אליבא דהילכתא.

⁷ בפשטו הלכות התלויות בארץ, אך לענייננו הכוונה ללומדים על דרך הנסתר, דבחו"ל רוח הקודש מתפשטת בגלוי רק על האגדות, וההלכות נידונות על פי השכל האנושי, ובא"י - גם על ההלכות. תורת חו"ל עוסקת בתיקון הנפש הפרטית ותורת א"י - בכלל (אורות התורה יג, א - ד).

⁸ רש"י בברכות ס"ד ע"א: "סיני - היו קורין לרב יוסף, שהיה בקי בכרייתות הרבה".

⁹ שם. רבה עוקר הריים - "שהיה מחודד יותר בפלפול" (רש"י).

¹⁰ תלמידי רבה ורב יוסף, וכרבותיהם - אביי כרבה רבו, עוקר הריים היה, ורבא - כרב יוסף, היה בקי - סיני. יעויין מאמרי בענין - "היות דאביי ורבא", בלכתך בדרך תשס"ב.

מחלוקת עקרונית יותר? מה היתה ההוה אמינא? מדוע לא הסביר רש"י כתוספות? היסוד המופיע בדברי הרשב"א מקובל על כולם? מדוע מאריכה הגמרא ללא כל סיבה הנראית לעין? מהי הסברה הבסיסית במחלוקת? ממילא - איזה צד מוקשה יותר? הקשה סוגיה זו ממקבילותיה בש"ס?

אפשר ללמוד הגמרא עם כל הראשונים ובעצם ללמוד בקיאות - כשהדגש בהבנה ובסיכום. אפשר ללמוד גמרא עם פרש"י בלבד אך בעיון, כשהדגש בהעמקה, בהבנה מדוע כתב רש"י כך ולא אחרת, מדוע האריך בדבריו שם וכאן קיצר, כיצד הבין את ההוה אמינא.

רבים וטובים הנכנסים בשערי התורה מתקשים בהבנת נחיצות ה-"עיון": בשלמא הגאון המחדש, אשר במרוצת לימודו נופלים לו קושיות ופולפולים - ניחא, אך זה הלומד ונראה בעיניו הכל ישר ומובן, לשם מה עליו להתאמץ ולהקשות, לחדש סברות ולחקור חקירות? מה הצורך להתייגע ולהפוך כל דבר פשוט וישר - למופשט ומסובך? לא זו בלבד שמלימוד הבקיאות יוצאים הדברים מסודרים מסוכמים ונזכרים לזמן רב, בלימוד העיון נשארת הסוגיה פעמים רבות מסובכת ומעורפלת בשלל קושיות ותמיהות שלא תורצו.

התשובה במשל לתינוק הלומד א"ב ויודע צורת האותיות בלבד. הוא הרי מרגיש שידע את כל התורה כולה! רק לאחר זמן מבין הוא שהא"ב אינם אלא סימנים לתיבות ומשפטים המרכיבים עניין שלם. כך בחור בראשית דרכו קולט מעט מזער מתוכן הסוגיה, בשטחיות בלי חשבון והבנה מיוחדת. כעבור שנים של התמדה ויגיעה בהבנה וחיידוד, רק אז נהפך לתלמיד חכם¹¹.

רק אז סברות שנראו לו בצעירותו כדקים ומופשטים ולפעמים לא הגיוניים נתפסים כסברות ממשיות ומוכרחות.

רק אז סוגיות מסובכות נראות מסודרות, בנויות נדבך על גבי נדבך.

רק אז מבין הוא כי קושיית ה'פני יהושע' היתה מוכרחת, וכי בלי הבנת ר' עקיבא איגר לא הבנו כלל את הסוגיה.

רק אז נבין כי בלעדי הבנת המהרש"א, נשאר התוספות חתום וסתום.

¹¹ טעם הדבר כי תורת ה' הנצחית נמסרה לחכמי ישראל ונכתבה בקיצור ובעומק עצום, "כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם" (קהלת ה, ז), ורק על ידי שאנו מיגעים ומשעבדים את שכלנו להבין "שכל התורה", משננים ומתבוננים בהיגיון ובחשבון על ידי מ"ח קנייני תורה (אבות 1) זוכים אנו לדבק שכלנו ל"שכל התורה". יעוין בתניא, ליקוטי מאמרים פ"ה.

נזכור נא כי אותו רמב"ן שכתב פירוש מאיר עיניים לתורה שבכתב בפשט ובסוד - כתב קודם לכן את חידושו על הש"ס¹², כי האר"י קודם פרסומו למד בחברותא עם רבי בצלאל אשכנזי¹³ (בעל הישיבה מקובצת), כי הרב קוק גאון אדיר היה בנגלה, והלומד רק את ספריו ה"מוארים"¹⁴ רק חלק מאורו מגלה.

אותה דרך "עיונית", דקדוק והבנה, שימת לב לפרטים, ירידה לעומק הסוגיה והנושא, משרתים אותנו לא רק בסוגיה התלמודית אלא גם בתורת המוסר והמחשבה, התנ"ך וההלכה, הקבלה והאמונה.

הקורא שנים מקרא ואחד תרגום¹⁵ ואינו מברר לעצמו במה התקשה רש"י, מדוע לא תירץ כרשב"ם או כרבי אברהם בן עזרא, מדוע הכביר במילים במקום שאין בהם צורך לכאורה, האם הבאת הדרש פירושה שהפשט אינו פשוט, מה היתה הבעיה בהסבר הראשון שלכן מביא רש"י פירוש נוסף, אינו קונה בהכרח הבנה עמוקה בדברי רש"י הקדושים והעמוקים¹⁶.

אי אפשר להכחיש כי בזמנם של הראשונים מצאנו דברים חריפים שנאמרו נגד פלפול של הבל: "ופרוש משובש הוא מאדם חריף ומפולפל"¹⁷, ובתלמוד הבבלי¹⁸: "אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה - במי שיש בידו חבילות של משנה", ומסביר רש"י: "מלחמתה של תורה - הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה, לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד? אלא בבעל משניות

¹² יעויין בספר שם הגדולים שהרמב"ן לא זכה לחכמת הנסתר אלא בזקנותו, כי בכחותו לא היה מאמין בה עד אשר רבו ר' עזריאל גרם לו שלמדה על ידי שבע אצלו בקפיצת הדרך (חלק גדולים - מערכת מ אות קסב), ועוד שם אזהרה מהרב יצחק קאנפנטון לדקדק מאד בחידושי הרמב"ן, כי כל דבריו במספר במשקל במדה ולא יש בו יתור אות אחת (דרכי התלמוד).

¹³ וקטעים בשמו מופיעים בשיטה מקובצת על חולין, שעדין לא הודפס אך נמצא בכתב יד.

¹⁴ "אורות" השונים.

¹⁵ יעויין שו"ע או"ח רפ"ה, ב', שבלמוד פירוש רש"י על התורה יוצא ידי חובתו, וכדברי המשנה ברורה (ס"ק ד'): "שהוא (רש"י) מפרש את המקרא כמו שמפרש התרגום ויותר ממנו".

¹⁶ יעויין בספר שם הגדולים - חלק גדולים - מערכת י אות רמא: "וראיתי למהר"ם דאנון מפורטוגאל תלמיד מהר"י אבוהב שכתב וז"ל כתב גברא רבא על ר"ת - דרב גובריה כרש"י ור"ח ובה"ג, והוא כאחד מהם ואולי יותר בחריפות ובקיאות, וכל חכמי ישראל הנמצאים היום כלם כקליפת השום וכגרגיר שומשום נגד אחד מתלמידיו הקטנים עכ"ל. ואחר זמן ראיתי שהם דברי הריב"ש בתשובה סי' שצ"ד, ואותו ר"ת כותב על סבו רש"י: "מה שפירש אדוני זקני הש"ס אף אני אעשה זאת, אבל פירוש המקרא לית בחילי כי לא אוכל עשוהו" (שם הגדולים - חלק גדולים - מערכת ש אות לה), ושם - "ושמעתי מפה קדוש רב מופלג שקבל מרבו דרש"י התענה תרי"ג תעניות קודם שכתב פירוש התורה... ומכלל הדברים נראה שרש"י כתב פירושו על פי הסוד ויש בדבריו רזין עילאין ולכן התענה תרי"ג תעניות ומשה רבינו עליו השלום אמר לו אשריך".

¹⁷ רש"י, חולין פ"א ע"א.

¹⁸ סנהדרין מ"ב ע"א.

הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת, או אם יקשה לו דבר על דבר - יבין מתוך משניות הרבה שבידו", אך כל זה בגנות הפלפול שנוגד את הפשט, הכנסת פרושים במשנה ובגמרא שעל פי הפשט ברור שלא נתכוונו כלל לזה. אין לזה דבר עם הפלפול שמהווה המשך מהשקלא וטריא התלמודית.

זו כוונת חז"ל ב"שימושה של תורה": "קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ"¹⁹, ופירש רש"י שם: "ללמוד סברת הגמרא בטעמי המשנה מה הם - רשע הוא, שאין תורתו על בורייה ואין ללמוד הימנו, שעל ידי הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב ובטהרות לטמא ולטהר כדאמר בכמה דוכתי מאי טעמא אמר מר הכי ומר הכי ואמר מאי בינייהו איכא בינייהו כך וכך, וערום הוא שהשומע את קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים", ואמרו המורין הלכה מסתם משנה - הרי הם בכלל מבלי עולם²⁰. לכן מחד האריכו חכמים בשבח לימוד הבקיות²¹, ומאידך האריכו השבח הפלפול והחידוד, כרבי חנינא שאמר לרבי חייא "דאם חס ושלום נשתכחה תורה מישראל, מהדרנא ליה מפלפולי"²², ועוד

¹⁹ ברכות מ"ז ע"ב ובסוטה כ"א ע"ב "עולא אמר: זה שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים. אתמר: קרא ושנה ולא שימש ת"ח - ר' אלעזר אומר: הרי זה עם הארץ, ר' שמואל בר נחמני אמר: הרי זה בור, ר' ינאי אומר: הרי זה כותי, רב אחא בר יעקב אומר: הרי זה מגוש". וברש"י שם.

²⁰ סוטה כ"ב ע"א: "תנא: התנאים מבלי עולם. מבלי עולם סלקא דעתך? אמר רבינא: שמורין הלכה מתוך משנתן."

²¹ יעויין במהר"ל ספר דרך חיים - פרק ו' משנה ז': "אמר יהודה בן בצלאל זלה"ה. אחר שהתבארו לך כל אלו מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, יש לעיין בענין לימוד הדור הזה, אם אלו מ"ח דברים שעל ידם קנין התורה הם צריכים לתורת הדור הזה. והנה עם חסרונו הגדול והעצום אין אנו צריכין לכל אלו המעלות אף לאחת... והאמת והאמונה לא מהיותי מחזיק עצמי כי ראוי אני להוכיח, או שאומר כי הדברים שאומר ואדבר לא נמצאו בי, כי גם אני החלתי כמוהם ויותר מהם בתלמודי, ומפני זה ראיתי את חסרוני הגדול אשר נמצא בי. ולכן אלי ראוי להתאונן ולקונן על דבר זה ביותר, באולי ישמעו התלמידים ההגונים אשר בכחם להתגבר כארי בתורה ולעלות מעלה מעלה, עד שכל חכמי הדור יהיו נחשבים אליהם כקליפת השום, ואל יפנו אל מנהגינו אשר רע ומר ללכת אחר ההבל ויהבלו... שאין אחד מאתנו מבקש לקיים תלמודו שיהיה חוזר על למודו הן יהיה מקרא או יהיה משנה או יהיה תלמוד... והן הן מעשה הדור הזה שאין אחד משגיח על המשנה באמרו כי לא יקרא חכם רק על ידי התלמוד שהוא פלפול ומשא ומתן ולב האדם נמשך אל דבר זה ומניחין המשנה, לכך עליו נאמר כי את דבר ה' בזה... וכן במה שאין אחד חוזר על למודו, ולמודו היום כפי שעורו ולמחר משתכח ממנו, גם זה בכלל את דבר ה' בזה... ואין ספק כי דבר זה הוא שגרם בטול התורה לגמרי מארצות אלו. שאף בדורות האחרונים ולא בדורות של בעלי התוספות רק הדורות יותר אחרונים הרבה, נראה בהם לעיניים שהיו בקיאים בתורה בכל שתא סדרי משנה ובכל התלמוד... ודבר זה בשביל שהיו חוזרים על תלמודם תמיד ולא פסקה גרסא מפיהם כלל ערב ובוקר וצהריים... כי הראשונים התנאים והאמוראים והגאונים וכל האחרונים התחילו בסדר המסודר, ללמוד תחלה מקרא ואחר כך משנה ואחר כך תלמוד, ובדור הזה מתחילין בתלמוד שמחנכין הנער בן ששה ושבע בתלמוד ולבסוף יעלה אל המשנה... היה להם ללמוד תחלה המשנה והיה נשאר אצלם המשנה, עכשיו לא נשאר לא תלמוד ולא שום דין ולא שום הוראה רק על ידי חפוש. אמנם הסיבה הגורמת הקלקול הגדול הזה הוא השקר בתחלה יוליד בסוף העיוות והקלקלה, וזה כי מתחילין לפלפל דברי הבאי בהלכה אשר יודעים כי פיהם לא כן ידבר ומגלין פנים בתורה אשר לא כן ויאמרו לחדודי בעינא. ואף כי דבר כזה ח"ו לא תהא בישראל לחדודי בדברי שקר לבלות הזמן בשקר והתורה היא תורת אמת איך יעלה על דעת אדם כזה, הלא ראוי שיקרע אדם לבבו על זה להפוך האמת על שקר ויאמר לחדודי בעינא. ויותר מזה כי אף דבריהם אינם כלל. שאם היה הפלפול שהוא פלפול הבאי ושקר מתדמה אל פלפול אמת, אפשר לומר כי יעלה בסוף מפלפול זה שאין בו ממש לפלפול אמת אבל אין הדבר כך כי אין דומה בשום דימוי כלל לא הקושיות ולא התירוצים,

אמרו "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורבייה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר?"²³, וכרבינא²⁴ שלימד כי "בני יהודה דגלו מסכתא נתיקימה תורתן בידם, בני גליל דלא גלו מסכתא - לא נתיקימה תורתן בידם" כלומר "מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן" (רש"י).

כתב הרב אפשטיין מסלובודקא זצ"ל לחבריו²⁵: "יש לימוד ויש לימוד. מצינו אשר אמרו חז"ל בקידושין (מ"ט ע"ב) כי תלמיד ששואלין אותו דבר הלכה במסכת אחת, אפילו במסכת כלה ויודע להשיב - נקרא תלמיד חכם, וכנגד זה אמרו בברכות (מ"ז ע"ב) כי רמי בר חמא לא רצ לצרף אחד לזימון, שלמד ספרא ספרי ומכילתא אך חשבוהו לעם הארץ יען אשר לא שימש תלמידי חכמים: כמה ההרחק גדול, זה למד מסכתא אחת ונקרא תלמיד חכם, וזה למד כל הש"ס ונקרא עם הארץ, יען שעיקר ידיעת התורה לא בבקיאות צורת הדברים אך עיקר הידיעה היא סברת והבנת הדברים. וכמאמר חז"ל בברכות 'אגרא דשמעתתא סברה'... כי עיקר הדבר הוא סברת הדבר". אמנם מחלוקת ישנה אי סיני עדיף או עוקר הרים²⁶, אבל האמת שגם הסיני צריך להיות בבחינה מסוימת עוקר הרים²⁷ כשם שעוקר ההרים חייב להיות סיני מעט.

ואיך יחדד עצמו בפלפול כמו זה עד שידע לפלפל בפלפול אמת ארובה הדעת נותן בהפך זה שהוא מטפס ולא יחכים, כי הורגל בפלפול שאינו דומה לשום חכמה כלל, ואיך יהיה האחד למוד אל השני, ודבר זה עינינו רואות ולא אחר. ואם יאמר דסוף סוף הוא חדוד ואף כי אינו דומה אל פלפול של אמת אם כן יותר יש ללמוד אומנת נגרות ושאר אומנות או שחוק הידוע שבו חדוד חכמה ותחבולה ויחדד עצמו גם כן בזה, וזה היה יותר ראוי ממה שיגלה פנים בתורה שלא כהלכה והרה עמל וילד שקר. כי כאשר האדם מרגיל עצמו בשקר כמו שהוא דבר הזה הוא יודע ומכוין לשקר, כל מעשיו נמשכים אחר השקר ומשקר הוא כמעשים גם כן כי הורגל השקר על שפתו ואיך יוליד השקר דבר אמת. ובמ"ח דברים שמנו חכמים שהתורה נקנית בהם אוהב את המששים שהוא הרחקה מן השקר ומעמיד את חבירו על האמת ומכל שכן שהוא יעמוד על האמת וכולם הם מדות טובות וישרות, אבל לעוות בדברי תורה כדי לחדד בפלפול ובחדוד שאינו דומה ואין לו שום פנים אל פלפול האמת הנהיה דבר כזה?..."

²² כתובות ק"ג ע"ב.

²³ שבת ל"א ע"א.

²⁴ עירובין נ"ג ע"א. וברש"י: "דגלו מסכתא - למדו לאחרים, כך שמעתי, לישנא אחרינא: מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן".

²⁵ מצוטט משמו, במבוא לספר המידות לחקר ההלכה לרב עמיאל.

²⁶ סוף מסכתות ברכות והוריות.

²⁷ יעויין בשו"ת 'ביע אומר' לרב עובדיה יוסף הבקי הגדול שכותב (אורח חיים חלק א' בדברי הפתיחה): "הורונו רבותינו בירושלמי (ר"פ ר"א דמילה) כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה. והשמיענו כי אין להורות הלכה למעשה אלא על פי יסודות נאמנים בתלמוד. ובס' האשכול (ה' ס"ת עמוד ג) כ' בזה"ל: נשאל רב פלטי גאון, איזה עדיף ומשובח, להעמיק בהלכות, או לעסוק בהלכות קטועות? שרוב העולם מטין אחר הלכות קטועות, ואומרים מה לנו לקושיות ופלפולי הש"ס. והשיב, לא יפה הם עושים ואסור לעשות כן שהם ממעטין התורה, ותייב יגדיל תורה ויאדיר. ולא עוד אלא שגורמים שתשתכח התורה מישראל. ולא נתקנו הלכות קטועות לשנן בהם, אלא למי שלומד הש"ס כולו ועוסק בו, ומסתפק לו דבר בדין, ואינו יודע לפרשו יעיין בהם. עכ"ל. וכ"כ בברכי יוסף יו"ד (סי' רמו סק"ה) בשם תשו' הגאונים כ"י. ע"ש. ולכן מוטלת חובה קדושה עלינו לפנות תחלה אל התלמוד, כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים. ואם ד"ת עניים במקומן, הם עשירים במקום אחר. וכמ"ש בירושלמי (פ"ג דר"ה ה"ה) על פסוק היתה כאניות סוחר ממרחק תביא

דרכים רבות ללמוד העיון, וגם אני הקטן אציע דרך שהלכו בה רבים וטובים²⁸: בתחילת לימודך קרא הגמרא כמיטב יכולתך, השתמש ברש"י²⁹ בשלב זה רק כאשר יש קושי בפשט המילים או בהבנה הפשוטה. הקף את הסוגיה כולה בפשט פשוט: שים לב למהלך, למרכז הסוגיה ולחלקים הצדדיים יותר, וסכם.

רק אחר כך חזור לסוגיה ונסה להבין היטב כל מהלך, ראייה ודחייה, אמירה ומסקנה. שאל עצמך תכופות: האם קושיית הגמרא נחוצה לדעתי? כיצד בדיוק פתרה התשובה את השאלה? מה חסר בתירוץ הראשון שבגללו הובא תירוץ נוסף? מדוע בכל זאת נכתב הראשון? מה שורש שתי הדעות? מהי הסברה הפשוטה יותר לדעתך? ממילא הסבר את הדעה השנייה!

הרגש נח לשאול ולהקשות (בשלים מוקדמים כדאי לכותבם בקיצור) אך אל תתעכב יותר מדי על שאלותיך: בחוש הנקנה עם הזמן תדע איזו קושיה יש להשקיע בה זמן ואלו אינם אלא דקדוקים בעלמא.

זכור תמיד: הקושי מחדד וגורם להעמקה והבנה³⁰ - ובלבד שמתמודד אתה עם הקשיים באמת - ללא רמאות עצמית, ואינך מתייאש תוך כדי התהליך!!

לחמה. ע"ש... ומ"מ אף שיעקר ויסוד ההלכה בתלמוד, אין בכחנו להוציא דין מן הגמרא בלא עיון בפוסקים ראשונים ואחרונים. וז"ל רבינו מהר"י בן מיגאש בתשו' (סי' קיד): שאלה מה יאמר אדונינו באיש שאינו יודע דרך הלכה לא קריאתה ולא פירושה, אלא שראה הרבה מתשו' הגאונים וכו' ומי שאינו מבין עיקר הדין ולא מקורו מן התלמוד אם הוא מותר להורות? תשובה, דע שהאיש הזה ראוי להתיר לו להורות יותר מאנשים רבים שקבעו עצמם להורות בזה"ז, ורובם אין בהם לא הבנת ההלכה, ולא העמידה על דעת הגאונים, ואותם שמדמים להורות מחוזק עיונם בתלמוד הם שראוי למנעם מזה, לפי שאין בזמנינו זה מי שיהיה ראוי לכך. אבל המורה מתשו' הגאונים אע"פ שאינו יכול להבין בתלמוד הוא יותר הגון ומשובח מאותו שחושב שהוא יודע בתלמוד וסומך על עצמו, שאע"פ שהוא מורה מסבא בלתי אמתית מראיות הגאונים ז"ל מ"מ אינו טועה בזה שהוא עושה ע"פ ב"ד גדול מומחה לרבים. ואין בזמנינו זה מי שיגיע בתלמוד לגדר שיוכל לסמוך להורות ממנו. עכת"ד. **אשר על כן ראוי להתבסס בעיקר ע"פ פסקי הראשונים אשר מפייהם אנו חיים, עם חקירת וידיעת טעמן ונימוקן ע"פ התלמוד, והא בלא הא לא סגיא.** צא ולמד ממ"ש הרא"ש בתשובה (כלל לא סימן ט) וז"ל: כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינם בקיאים בגמרא לדעת מהיכן הוציא דבריו, טועים הם להתיר האסור ולאסור המותר וכו', כי הוא כתב ספרו בלא טעם וראיה, והקורא בו סבור שהוא מבין בדבריו, ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא, אינו מבין דבר לאשורו ולאמתו ויכשל בדין ובהוראה, לפיכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות אם לא שימצא ראייה בגמרא... וכן הוא בתשובת הריב"ש (ס"ס מ"ד. וע' בס' מעשה רב בשאלות (אות ס"ב) שכתב, העולם אומרים הלומד פוסקים בלא גמרא הוא כדגים בלא פלפלין, ורבינו הגר"א אומר כפלפלין בלא דגים. וע"ש. וע"ע בירושלמי (סוף הוריות) אפשר לעולם בלא פלפלין וא"א בלא מלח...".

ויש לדעת כי יש מהרבינים בדורנו הטוענים כי בתקופת מאגרי המידע הממוחשבים והספרים הרבים היוצאים חדשות לבקרים בכל נושא, חשיבות ההבנה והניתוח (עוקר הרים) גברה (מותר האדם מהגולם).

²⁸ חלקים מדברים אלו לקוחים מהקדמת הספר "אייר נתיבים".

²⁹ ואם גם רש"י קשה לך, אל תהסס בשלב זה ללמוד שוטנשטיין או שטינזליץ.

³⁰ מהקדמת השב שמעתא: "...הישירים בשכלם אינם חריפים כל כך, והחריפות אינו אלא אגב שבשבתא, ולפי שאלו שאין שכלם ישר ויש להם מעכב בשכלם כאשר יגבר השכל עולה השכל בחריפות גדול, כאשר אנו רואין בתבערת אש כאשר יוצק עליו מעט מים אז יגבר ויתלהב האש ביתר ויתר עז ממוקדה מקדם בלעדי מעט המים. כן הדבר הזה אם יש לשכל קצת מנגד, והוא הסכלות מעט, ואז יתגבר עליו השכל ויהיה מתודר יותר ויותר ע"ש. ובוה נראה לפרש מאמרם ז"ל והנה טוב מאד, טוב זה יצר טוב, מאד זה יצה"ר. והוא לפי שיצה"ר נקרא כסיל, ויצ"ט נקרא חכם. לזה כאשר יהיה התנגדות מצד הסכלות שהוא יצה"ר אל צד החכמה שהוא

למד את רש"י בהעמקה, בידיעה שלשוננו של רש"י מדויקת ומדוקדקת: שים לב האם האריך רש"י לכאורה ללא סיבה? מדוע? האם יוצא מלשוננו נפקא מינה במהלך הגמרא? האם רש"י מסביר כמו שלמדת בראשונה? מדוע נקט אחרת?

רק אחר כך יש ללמוד הראשונים: בכל מסכת - ראשונים שכדאי ללומדם על הסדר, ואחרים שהר"מ יביאם לפניך. כדאי לאמץ לפחות אחד מהראשונים המלקט שיטות קודמיו וללומדו כסדר, כדי לקבל מושג שטחי בידיעת עיקרי הבעיות בסוגיה, לאסוף את הידיעות החסרות, ולהכיר את מקבילות הסוגיה בש"ס.

אל תנסה ללמוד את כל שיטות הראשונים במקום! סמוך נא על מגיד השיעור שיביא את שלא הגעת אליו בכוחות עצמך. תפקידך ללמוד היטב את הראשון הנמצא לפניך: מה יסודו? האם מחדש דבר שלא נאמר לפני כן? היכנס לגמרא עם "העיניים" של אותו ראשון: כיצד הבין הוא את המהלך? את המסקנה? האם שונה שיטתו מרש"י? מהאחרים? מדוע לא הסביר כמותם? מדוע הם לא הסבירו כמותו?

אט אט תלמד את אופיו השונה של כל מפרש: תוספות השואל לרוב מגמרות אחרות ומעדיף להשוות את הסוגיות על חשבון הפשט המקומי, רש"י המתמקד לרוב בפשט הסוגיה הנוכחית בלבד, הרמב"ם הלומד על פי הפשט הפשוט, הריטב"א המביא פעמים רבות את דברי רבותיו (הרשב"א והרמב"ן) בלשון קלה יותר וכדומה. כדאי ללמוד הרמב"ם כמסכם ופוסק אך גם כמפרש ייחודי לסוגיה.

אל תנסה ללמוד את כל ה"אחרונים": כדאי לברר מהם העיקריים שבנושא זה וללמוד קושיותיהם ויסודם, את עיקר חידושם³¹. במשך הזמן יתברר כי ישנם "סוגי" אחרונים: יש המתמקדים בנייתוח, בחידוש מסוים ויש המחשבים כל פרט בסוגיה, יש החותרים לעומקה של הסוגיה המונחת לפניך

ויש המפליגים בבניית יסודות על ידי דימוי מילתא למילתא. יש שחידושם מקיף וחשוב לכל הש"ס ויש שזהו "ווארט" מקומי בלבד.

³¹ יצ"ט ויתגבר השכל שהוא יצ"ט על הסכלות ויתעלה במעלות רבות מאשר הי' מקדם, מה שאין כן אם לא היה יצה"ר מנגד לא היה התגברות, והיה טוב מצד עצמו אבל לא מאד, וע"י היצה"ר המנגד מתגבר היצ"ט ונעשה טוב מאד. וזה נראה כוונת מאמרם ז"ל אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשה. אמר רב עמרם א"ר אשרי שעושה תשובה כשהוא איש, והיינו שיש לו התנגדות מצד היצה"ר ויתגבר עליו, ואז יהיה במצותיו חפץ מאד, אבל אם הוא זקן וכלו תאוותיו ונחלש יצרו, אע"ג דחפץ במצות לא יהיה במאודיות כנ"ל.

³¹ ולא את כל דבריהם!!

לכל ישיבה דרך משלה ולכל ר"מ דרך משלו בלימוד העיון. נצל את הר"מ הנוכחי³², למד את דרכו ולא רק את דבריו, שים לב באלו שאלות התמקד, כיצד בנה הוא את הסוגיה, מאיזו קושיה יצא ואלו יסודות הוסיף ובנה בשיעור.

בתחילת הסדר למד שוב הגמרא והראשונים שלמדת אתמול³³: אין זה גדר "חזרה" אלא מדין לימוד חדש - דברים שהיו מעורפלים יתבהרו, אור חדש יואר על התוספות והרשב"א, דברי הר"מ בשיעור הקודם יכנסו לסוגיה ולליבך.

ובשולי הדברים נוסף כי לעניות דעתי תפקידו של הר"מ אינו רק ללמד תורה ודעת אלא גם ובעיקר לחנך לעבודת ה', לא רק להרצות חידושי תורתו אלא לעזור לתלמידיו ללמוד, לא רק לסכם את הסוגיה ולהביא לפניהם ערוכה ומסודרת אלא גם ללמד לתלמידיו את הדרך בה יצעדו הם בסוגיה. וכדברי המלבי"ם: "ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן"³⁴ - "רוצה לומר כל זמן שהורה יהוידע, כי אחרי מותו חטא... ויש הברדל אצלי בין הוראה - ובין לימוד... ורוצה לומר שלא למד היטב רק שהורה... ובמות המורה נטה מן הדרך, מה שלא היה כן אם היה לומד להשכיל להטיב בדרך לימוד".

אבוי לחושבים כי אפשר להיות גדול בתורה ללא הבנה מעמיקה בדרכי העיון בגמרא. עצלן, אמר הרב מקוצק, אינו זה שלא לומד אלא זה שאינו חושב!

³² עבודה זרה י"ט ע"א: "אמרי דבי רבי ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוהו ואזול קמיה דרבא אמר להו הני מילי סברא [חריפות וחידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד - רש"י] אבל גמרא מרב אחד עדיף כי היכי דלא ליפלוג לישני".

אמנם יעויין באבות דרבי נתן (ח, א - ב): "יהושע בן פרחיה אומר... עשה לך רב כיצד? מלמד שיעשה לו את רבו קבע וילמד ממנו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. טעם שהניח לו במקרא סוף שיאמר לו במשנה טעם שהניח לו במדרש סוף שיאמר לו בהלכות טעם שהניח לו בהלכות סוף שיאמר לו בהגדה נמצא האדם ההוא [יושב במקומו] ומלא טוב וברכה... היה רבי מאיר אומר הלומד תורה מרב אחד למה הוא דומה לאחד שהיה לו שדה אחת זרע מקצתה חטים ומקצתה שעורים [ובמקצתה זיתים ובמקצתה אילנות ונמצא האדם ההוא מלא טובה וברכה ובזמן שלומד מב' ג' דומה למי שיש לו שדות הרבה אחת זרע חטין ואחת זרע שעורים] ונטע אחת זיתים ואחת אילנות ונמצא אדם ההוא מפורז בין הארצות בלא טוב וברכה".

³³ מומלץ וכדאי לחזור על הסוגיה - השקלא וטריא - בעל פה עם החברותא.

³⁴ מלכים ב' יב, ג.